

Käännekohtissa historiasta tulee politiikan väline

Petroskoin yliopistossa Pohjoismaiden historiaa noin 30 vuotta opettanut FT, dosentti Ilja Solomeštš on asettunut asumaan ja työskentelemään Vilnaan. Suomessa hän käy melko usein luennoimassa ja keskustelemassa alaansa liittyvien aiheiden tiimoilta.

Ilja Solomeštš kertoo Vilnaan muutonsa taustalla olevan sekä perhesyitä että poliittisia syitä.

– Viimeinen ratkaisu oli tehtävä keväällä 2022. Meitä on täällä nyt kolme sukupolvea, ja Petroskoista mukanaamme muutti myös kissa.

Zoom-haastattelumme aikana kyseinen kissa viihtyy historioitsijan sylissä erinomaisesti.

Haastattelun lähtökohtana on *Historians without Borders / Historioitsijat ilman rajoja* -yhteisön Helsingissä marraskuussa 2024 järjestämä seminaari *Politics of History in Russia* ja siihen kuulunut paneelikeskustelu, johon Ilja Solomeštš osallistui kolmen muun historioitsijan kanssa. Keskustelijoina olivat myös Saksaan emigroitunut tutkijatohtori **Katerina Suverina**, Vilnaan asettunut historiantutkija ja -opettaja **Kirill Levinson** sekä Itä-Suomen yliopistossa historian yliopistonlehtorina toimiva **Kati Parppe**. Paneelikeskustelua moderoi **Markku Kangaspuro**.

Tilaisuuden alkupuoliskon moderaattorina toiminut diplomaatti Rene Nyberg nosti esiin voimakkaan kysymyksen. Onko historiantutkimus ja historiasta puhuminen Venäjällä nykyään rikollista?

– Minulla ei henkilökohtaisesti ollut sellaista kokemusta, mutta akateeminen ilmapiiri erityisesti yliopisto-opetuksen yhteydessä alkoi muuttua. Täytyy korostaa, että muutos alkoi paljon ennen vuotta 2022 – jo 15 ellei peräti 20 vuotta sitten. Tuo yliopistojen ilmapiirin muutos on tavallaan osa sitä yleistä muutosta

Venäjän poliittisessa kehityksessä, jonka ensimmäiset merkit olivat nähtävissä jo 2000-luvun alkuvuosina. Muutos oli tavallaan hidas mutta johdonmukainen – maahan ruvettiin rakentamaan pystysuoraa, vertikaalista valtarakennetta.

– Olisi suuri virhe väittää, että kaikki tämä poliittinen läpimurto ja murros olisi tapahtunut nimenomaan Ukrainan sodan yhteydessä. Se kulminoitui vuonna 2022, mutta se oli vain semmoinen korkein, kriittinen piste.

Puhutaan historian käyttämisestä ideologisena instrumenttina, mutta mitä se käytännössä tarkoittaa?

– Historiaa käytetään sekä kansallisen että poliittisen identiteetin rakentamisessa, se on aika yleinen asia. Venäjän historiassa on kyse imperiumin mallin mukaisesta kehityksestä. Imperiumin markkereina ovat mahti, yhtenäisyys ja alueellinen laajentaminen, ja vaikka sen alueella voi asua paljonkin eri kansoja ja etnisiä ryhmiä, on olemassa imperiumin keskus, joka yhdistää ne kaikki reuna-maat ja reunakansat.

– Venäjän valtiolla oli muutama keskeinen käännekohta **Pietari Suuren** (1672–1725) jälkeen. Pietari Suuren laajentumispyrkimyksen aikana Venäjä julistettiin imperiumiksi, ja sitten tämä laajentuminen jatkui aina 1800-luvulle asti. Sen viimeisiä saavutuksia 1800-luvulla oli Suomi. [Suomen liittäminen Venäjään Haminan rauhassa vuonna 1809.] Venäjän vallankumouksen jälkeen 1900-luvun alussa laajentumispyrkimykset jätettiin hetkeksi sikseen.

– **Stalin** palasi 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun alussa vähitellen vanhaan malliin, vaikka sanaa imperiumi ei käytetty. Valtion kehitysmalli joka tapauksessa alkoi toistaa vanhaa kaavaa; että on olemassa Venäjä keskuksena ja on olemassa [siihen kuuluva] yhtenäinen kansojen perhe.

Mikä sitten on Venäjän historiapolitiikan nykytila?

– Historiaa käytetään instrumenttina poliittisessa mobilisaatiossa. Historiallisten faktojen avulla tavallisille ihmisille aletaan selittää, miksi näin ja näin tapah-

tuu, mikä on oikea kehitysmalli, ketkä ovat vihollisiamme ja missä ne ovat.

– Historiapoliittikka on osa tätä kuviota. On tapana tähdentää, että ne jotka hallitsevat menneisyyttä, hallitsevat tulevaisuuttakin. Siinä on semmoinen looginen virhe, että on olemassa menneisyys ja tulevaisuus, mutta missä on nykyisyys?

– Ihmisille aina esitetään, että meillä oli niin kaunis ja sankarillinen menneisyys ja tulevaisuuskin on yhtä sankarillinen ja kaunis – mutta pitää unohtaa tämän päivän vaikeudet. Nykypäivä on valtion monopolisoima, samoin kuin menneisyys. Eli se on instrumentti valtion politiikassa.

Kirill Levinson sanoi paneelikeskustelussa, ettei venäläisillä ole kuvaa tulevaisuudesta, he eivät ajattele sitä vaan katsovat taaksepäin. Katerina Suverina puolestaan totesi: ”Kun todellisuus loistaa poissaolollaan, on oltava tarkkana, miten ihmisille puhuu menneisyydestä.” Millaisena näet Karjalan kansan tulevaisuuden Venäjällä?

– Minulla on vähän pessimistinen käsitys kehityksestä, kun Karjalan kansa ihan numeroina kutistuu hyvin nopeasti. Karjalan tasavallan johtajat puhuvat aina toimenpiteistään ylläpitää karjalan kieltä ja kulttuuria jne., mutta toimintaa hallitsee etnografinen käsitys kaikenlaisine tanssiryhmineen ja laulajineen. Tämä ei ole osa sitä ihan säännöllistä työtä, jonka avulla voi säilyttää ja elvyttää kieltä ja kulttuuria.

Politics of History in Russia -seminaarin keskustelijoihin kuulunut historioitsija, emeritusprofessori **Jukka Korpela** totesi, että historia on aina subjektiivista: Venäjä käyttää historiaa väärin ja oikeuttaa sillä poliittisia ja sotilaallisia tekoja, mutta eivätkö kaikki muutkin kansakunnat tee niin? **Korpela** painotti, että historian yksi ominaisuus on vallan oikeuttaminen, ja muistin tulkitseminen on aina poliittinen teko. Hän siis kyseenalaisti historian objektiivisuuden yleisellä tasolla ja toisaalta myös huomautti, ettei historiaa pitäisi ottaa liian vakavasti:

Ilja Solomeštš työnsä ääressä Vilnassa. KUVA: SEMYON SOLOMEŠTŠ

ILJA SOLOMEŠTŠ

>> Historioitsija Ilja Solomeštš on opettanut Petroskoin yliopistossa Pohjoismaiden historiaa vuosina 1992–2023 ja toiminut siellä vuodesta 1999 lähtien Pohjoismaiden tutkimuksen ja opetusyksikön johtajana. Kesästä 2023 lähtien hän on asunut Liettussa ja toimii mm. apurahatutkijana Eurooppalaisessa humanistisessa yliopistossa Vilnassa.

>> Artikkelin taustalla olevan paneelikeskustelun tallenne löytyy Historians without Borders -yhteisön YouTube-kanavalta.

>> Ilja Solomeštš pitää Karjalan Sivistysseuran Studia Generalia -luennon otsikolla ”Karjala Venäjän historiapolitiikassa” 20.2.2025 klo 17.30 alkaen Helsingin yliopiston kirjaston Kaisa-salissa, os. Fabianinkatu 30.

>> Oulun Historiaseuran Oulu-opistolla 12.2.2025 järjestämästä Solomeštšin luennosta ”Karjala Neuvostoliiton ja nyky-Venäjän historiapolitiikassa” on saatavilla myös videotallenne Oulu-opiston YouTube-kanavalla.

>> Lokakuussa 2023 Solomeštš piti Helsingissä Karjalan historian tutkimusta Venäjällä käsittelevän yleisöluennon, jota koskeva artikkeli on julkaistu Karjalan Heimossa 11–12/2023.

se on vain tarinoita, joiden perusteella ei pitäisi oikeuttaa sotatoimia eikä tappaa ihmisiä.

– Tästä olen samaa mieltä Jukan kanssa. Historialla on vain tietty instrumentaalinen rooli, ja nimenomaan käännekohdissa tämä rooli kasvaa. Toisaalta jos katsotaan, miten kova ote Venäjällä on nyt historianopetuksessa, on hyvin näkyvissä, että historiallinen suuri kertomus on valtion piirtämä. Valtio selittää ihmisille ja itselleen ja muillekin, mitä ollaan tekemässä ja miten tämä oikeutetaan historiallisesti. Ainakin valtio ja valta ymmärtävät historian aseena (*weaponizing history*).

Pystytkö toimimaan historioitsijana vallitsevassa tilanteessa siten kuin haluaisit?

– Voin toteuttaa itseäni historioitsijana, mutta Venäjällä asuessanikaan minulla ei ollut ongelmia. Asiat eivät ole mustavalkoisia.

– Kun alkoi näyttää siltä, että tilanne menee huonommaksi, lähdin Venäjältä. Vuonna 2022 minulle sanottiin ensimmäisen kerran, mitä minun pitäisi sisällyttää historian luentokurssiini. Olin ollut yliopistonlehtorina 30 vuotta, eikä opetuksen sisältöön ollut koskaan aiemmin puututtu.

Kirill Levinson nosti paneelikeskustelussanne esiin, miten merkittävä historiatiedon lähde tavallisille ihmisille ovat perhe- ja sukuhistorian tarinat sekä niihin liittyvät dokumentit, kuten kirjeet ja valokuvat.

– Perhe- ja sukuhistorian yksityiset tarinat tekevät tavallisten ihmisten historian tuntemuksesta valtiollista tarinaa laajempaa. On olemassa perheen, sukulaisten ja naapureiden tarinat. Siinä on vain yksi ongelma; jos ajatellaan neuvostokauden historiaa ja sodanjälkeisiä vuosia, monilla ihmisillä, jotka olivat joko Stalinin leireissä tai suomalaisten

jatkosodan aikaisissa leireissä, kokemus oli henkilökohtaisesti aikamoinen. He eivät halunneet kertoa näistä kokemuksista. Samoin kuin oikeilla sotaveteraaneilla, oikeilla taistelijoilla ei ole ollut halua kertoa rintamaelämästä. Syntyi informaatiokatkos, joka on yleinen.

Annoit paneelissa selkeät ohjeet siitä, että pitäisi säilyttää ihmisten väliset suhteet Venäjällä oleviin tutkijoihin nimenomaan heidän vuokseen. Ja pitäisi yrittää luoda uusia suhteita. Miten tämä käytännössä voisi olla mahdollista?

– Täytyy pitää yllä olemassa olevia verkostoja ja pitää yrittää rakentaa uusia verkostoja. Toisaalta pitää ajatella seuraavaa tutkijasukupolvea. Tällaista apua ja tukea voidaan tarjota esimerkiksi kutsumalla osallistumaan yhteisiin tutkimushankkeisiin, sekä vaikka etänä verkossa konferensseihin ja seminaareihin.

KATRI KOVASIIPPI